KUTLU KAĞANLIK

“Gök Türklerin Doğuşu”

Hasan Erimez

ÖTÜKEN

Hasan Erimez; 1989 yılında Adana'da doğdu. Lise eğitimini Çobanoğlu Ticaret Lisesi'nde tamamladı. Anadolu Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı alanında eğitim gören yazarın ilk kitabı *Demirdağın Kurtları* 2015 yılında Ötüken Neşriyat tarafından yayınlanmıştır.

-I-
Demir Oba

Gök mavi, yağız toprak hâkiyken; sular denizlerde en duru renginde ve güneş hepsinin üzerinde doğup batarken; Altaylar'ın yolları demirdendi. Bu yollar, eteklerden doruklara kıvrılarak uzuyor ve at nalları bu yollarda kıvılcımlar çıkararak şakılıyordu. Patikalar boyunca sağlı sollu gövermiş olan iğne yapraklı ballıbabalar, yoldan geçenlere mızraklı çeriler gibi selam duruyor, eteklerden başlayan demir yollar, güyük ağzı gibi uçurumların ve falezlerin kenarından kıvrılarak uzayıp gidiyordu. Acı göl falezinin üstünde, dünyanın bütün yollarının gelip düğümlendiği bir kemer vardı. Bu kemer sanki kızıl tamu ile gök uçmağı birbirinden ayırırcasına, dağın kem gözlerden sakındığı Demir Oba'ya açılan tek kapıydı. Kemeri geçer geçmez demir ocaklarından gelen taş kömür kokuları genzi yakıyor ve bir tül gibi göğe yükselen isler ise karanlığı bir kat daha karartıyordu.

Birbirine karışan isler ve seyrek kara bulutlar, ay kurşunu kapatıyordu. Ve yola, durmaksızın çakan şimşeklerden başka ışık veren hiçbir şey yoktu. Soğuk, kınından çekilmiş bir kılıç kadar merhametsizdi. Öyle ki, patikayı tırmanan iki atlının kavlamış yüzüne kamçı gibi vuruyordu. Kara düşlerden fırlamış hayaletler gibi çalkalanan rüzgâr,

yerden kar taneciklerini ve demir filizlerini kaldırıyordu. İki atlının börklerine sarılı kuşakları sancak gibi dalgalanıyordu. Soğuktan olabildiğince korunmak için kalın yalmalarını sert kemerleriyle sıkarak iyice sarınmışlar ve çenelerini de yakalarından içeri sokmuşlardı. Ancak bu şekilde kavlamış yüzlerini bir nebze de olsa sıcak tutabiliyorlardı. Atlıların, yular tutan kolçaklı elleri ve üzengilere basan ayakları uyuşmuştu. Üstlerindeki bütün kuşamlarına rağmen damarlarında yürüyen kana kadar donduran soğuk yüzünden, kendilerini tamamen yoldaş atlarının insafına bırakmışlardı. Yeleleri üç dişli, kuyrukları yedi boğumlu atlar, dört bir taraftan hücum eden rüzgâra var güçleriyle direnerek ağır da olsa patikayı tırmanıyorlardı. Nice zorluklara birlikte göğüs gerdikleri yoldaşları, savaş meydanlarındaki çevikliklerini ve çetin durumlardaki sadakatlerini gösterebilirse ancak o zaman otağlarına sağ salim varabilirlerdi.

Atlar, kuvvetli rüzgâra karşı hayli direndikten sonra göknar ağaçlarıyla dolu bir ormanlığa girdiler. Rüzgârın şiddeti burada biraz olsun kesilmişti, fakat uğultusu, hâlâ iki adım ötedeki sesi bile alıp götürecek kadar çınlamaktaydı.

Atlılardan birisi, çenesini yalmanın yakasından çıkararak yanındakine yüksek sesle bağırdı:

"Tanrı, ata gibidir demiştim sana!"

Diğeri, ne söylediğini anlamamıştı. O da çenesini yalmanın yakasından çıkararak bağırdı:

"Ne diyorsun? İşitmiyorum!"

İlk konuşan atlı diğerine biraz daha yaklaştı:

"Tanrı diyorum, ata gibidir demiştim sana! Fırtınayla sınamadan merhametini göstermez!"

Diğer atlı gülümsedi:

"Haklısın. Ama biraz sert bir ata."

"Büyük Tuyun'dan daha sert olmadığı kesin, İstemi!"

"Haklısın," dedi diğeri ve yollarına devam ettiler.

Boz otağa yaklaşınca ikisi de durdu. Kuzguni yağız atlarının külah gibi kulakları dikelmiş, gözleri yuvalarına sinmişti. İki atlı da bir süre sessizce boz otağa baktılar. Kubbeli büyük otağın önündeki iki karavul, taşbaba gibi kıpraşmadan nöbetteydi. Otağın tünlükleri[1] ilmeklerinden sıkıca bağlı halde kapalıydı. İçeriden tek damla ışık sızmıyordu. Anlaşılan Bumin Han'ın beş oğlu da uykudaydı. Boz otağın yanındaki büyük çadır da ışıksızdı. Bumin Han, kardeşi İstemi Bahadır'a döndü:

"Eçimiz[2] Büyük Tuyun da uyumuş olmalı," dedi.

İstemi Bahadır sadece başını sallamakla yetindi.

Bumin Han, atının yularını çekerek "Ben otağa gidiyorum. Sen de çadırına git," dedi. İstemi Bahadır yine yorgun bir halde başını sallayınca Bumin Han sordu:

"Bütün çeriler çadırlarına vardılar değil mi?"

"Evet," dedi İstemi Bahadır, "hepsi çadırlarına dağıldılar."

Bumin Han'ın boz otağı, Demir Oba'yı kuşbakışı gören tepede kuruluydu. Bu yüzden çeriler, yol ayırdında Bumin Han ve İstemi Bahadır'dan önce ayrılıp çadırlarına dönmüşlerdi. Bumin Han ve kardeşi İstemi Bahadır da dirsek tutuşup birbirlerini uğurladıktan sonra ayrıldılar.

Bumin Han, atını rahvan adımlarla sürerek boz otağa doğru ilerledi. Otağın önünde nöbette olan iki karavul, Bumin Han'ın geldiğini görünce önce şaşırdılar. Zira Bumin Han'ın tek başına döndüğü pek görülmüş bir şey değildi. Şaşkınlıklarından çabuk ayılarak kılıçlarının kabzasını tuttular. Bumin Han, atının yularını çekip durdu. Bir ayağını üzengiden çekerek atının üzerinden atladı. Han'ın ayakları yere değince iki karavul da yere diz vurup bağır

---

1 Tünlük: Otağ penceresi.

2 Eçi: Amca.

bastı. Bumin Han, otağın eşiğinden girmeden önce karavullara buyurdu:

"Atımı çekin. Yemini ve suyunu verip tımarını yapın."

"Buyruk senindir, Han!" dedi karavullardan birisi ve atı yularından çekerek götürdü.

Bumin Han, otağın eşiğinden içeri adımını atınca uyuştuğunu hissetti. Zira içerisi sıcacıktı ve sıcağı hissetmeyeli günler olmuştu. Eşiğin hemen sağındaki küçük bölmeden burnuna gelen tuzlanmış et ve yağ kokularıyla uyuşukluğu daha hoş bir hal aldı. Otağını ve yurdunu özlemişti. Yüzünde ince bir tebessüm belirdi. Otağın içinde, büyük direğin yanındaki korluk hâlâ yanmaktaydı.

Büyük korluktaki ateş, bölmeyi gün gibi aydınlatıyordu. Bumin Han da bölmeye girince üstüne güneş doğmuş gibi huzurla gerindi. Bu huzur halinin içinde biraz dinlendikten sonra korluğun karşısındaki geniş ve yığılı pöstekilerin üzerine oturdu. Kalın kemerini, yalmasını, geyik derileriyle cenderelenmiş kedim[3] zırhını ve börkünü çıkarıp zırhlık kazığına astı. Tomak çizmelerini de çıkardıktan sonra uyuşmuş olan ayaklarını korluğa doğru uzattı. Kösele gibi sertleşmiş tabanları ısındıkça damarlarına kan yürüyordu. Ayaklarından ılık sular gibi yürüyen kanlar, bütün uyuşuk yerlerini tekrar canlandırıyordu.

Ayaklarına biraz can gelince kalktı ve beş oğlunun uyuduğu bölmeye doğru yürüdü. Onları da görmeyeli hayli zaman olmuştu. Sabahı beklemeden, uyurken bile olsa onları görmek istemişti. Bölmenin geniş keçesini kaldırdı ve başını içeri uzattı. Üç ayrı döşekte uyumakta olan oğullarını görür görmez sırtından aşağı bir sıcaklık yürüdü. Bütün yorgunluğu sırtından akıp ayaklarının ucuna dökülmüştü. Büyük oğlu Issık, en küçük oğlu Böri ile beraber aynı döşekte yatmaktaydı. Onların yanında, yan yana duran iki döşekte Taspar ve Kutluk yatmaktaydı. Sonra Issık'ın bir

[3] Üst üste sıkıştırılmış derilerden yapılma zırh.

küçüğü olan, ikinci oğlu Mukan'a baktı. Nedendir bilinmez, Mukan'a diğer oğullarından daha farklı bakıyordu. Ona gösterdiği atalık şefkati ve sevgisi, diğer oğullarına gösterdiğinden daha farklıydı. Mukan'ın ruhunu, kendi çocukluğuna ve gençliğine inen kestirme bir yol olarak görüyordu. Onun çocukluğunda kendi çocukluğunu görmüş, onun gençliğinde kendi gençliğini terbiye etmişti. Geçmişine bakınca kusurlu bulduğu yerlerini Mukan'ın üzerinden onarıyordu. O yüzden Mukan'a verdiği ödün daha sınırlıydı. Onda sezdiği cevherin sönmemesi adına kusurlarını ve zaaflarını sert tedbirlerle en aza indirmeye çalışıyordu.

Oğullarını içine çekercesine süzerken, Mukan'ın yanı başında duran bir top tirşeye[4] gözü takıldı. Üzerinde de kamıştan bir kalem ve Mukan'ın kendi eliyle yaptığı kurç[5] kılıcı duruyordu. Ak tirşelerin üzerinde bir şeyler yazılıydı. Bumin Han bunları görünce kaşlarını çattı. Taspar'ın taş merakı gibi Mukan'ın da koşuk merakı hâlâ devam ediyordu. Bumin Han, dövüşmekte pek maharetli ve alplerin buğu olan oğlunun koşuk yazmasını istemiyordu. Onun eli yalnızca kılıç, kargı, harbe[6], kalkan tutmalıydı. Beyni de koşuk meydana getirecek güzel sözler bulmak yerine budunu yönetmeye ve savaş taktikleri yaratmaya çalışmalıydı. Mukan gibi bahadır bir yiğitteki bu özelliği zaaf olarak görüyordu. Sessice bölmenin keçesini kapatıp çıktı. Fakat en kısa zamanda Mukan'ı bu konuda uyaracaktı.

Bumin Han, tekrar büyük bölmeye doğru yürüdü. Yere serili olan tiftik cicimlerin ve kalın keçelerin üzerinde yürürken, hayli zamandır taşa ve toprağa basan ayakları da bulutları adımlıyor gibiydi. Yüzünde, yumuşak yere basmanın hazzı görülüyordu.

---

4 Tirşe: İnce deriden yapılma kâğıt.

5 Sert, kaba çelik.

6 Kısa mızrak.

Bölmeye gelip tekrar korluğun önündeki pöstekilerin üzerine bağdaş kurdu ve kılıcını kınından sıyırıp çıkardı. Eline aldığı bir kaba bezle kılıcını silmeye başladı. Kılıcın üzerindeki kan lekelerine bakarken tebessüm ediyordu. Bu, kılıcını yağı[7] kanıyla lekelemenin verdiği gurur tebessümüydü.

Kılıcını silmeye devam ederken otağın eşiğinden sesler geldiğini işitti. Birisi, asasını yere vurarak ağır ağır geliyordu. Gelenin, eçisi Büyük Tuyun olduğunu görünce kılıcının kabzasına dayanarak kalkmaya yeltendi, fakat Büyük Tuyun eliyle "otur" işareti yapınca doğrulmadan tekrar oturdu.

Büyük Tuyun, yavaşça yürüyüp Bumin Han'ın karşısındaki oturağa kuruldu. Bumin Han ile karşı karşıyalardı ve aralarında sadece korluk vardı. Bumin Han korluğun yanındaki demir çubuğu alıp, sıcaklığın Büyük Tuyun'a daha çok ulaşması için közlenmiş kömürleri onun tarafına doğru yaklaştırdı.

Büyük Tuyun'un boğazını hırlatan solukları yarı açık ağzından buğulanarak çıkıyordu. Yuvalarına çekilmiş gözleri yorgun, masmavi gözbebekleri küçücüktü. Birkaç sene öncesine kadar gürce dalgalanan ak saçları şimdi seyrekti. Sayrılığından[8] dolayı dökülüyordu ve dökülen yerlerinde bir daha saç çıkmıyordu. Başı açık olduğunda gördüğü çirkinliğe üzülen yaşlı adam, budundaki kişilerin de görüp kendisine acıyan gözlerle bakmamaları için her daim deri bir başlıkla dolaşıyordu. Bumin Han'ın üvey anası olan evdeşi bile görüp de kendisinden tiksinmesin diye yatarken dahi başlığını çıkarmıyordu. Ancak yıkanırken ve tek başına olduğunda başını açıyor, o anlarda da kalın palasının çeliğinden bakarak çorak başını hüzünle seyrediyordu. Bir zamanlar dörtnala at sürerken aslan yelesi gibi dalgalanan

---

7 Düşman.

8 Sayrı[lanmak]: Hasta[lanmak].

saçlarını çorak başında canlandırıyor, fakat kendine geldiğinde hüzünlenmekten kendini alamıyordu.

Büyük Tuyun her şeye rağmen uzun boyu, büyük elleri ve ayaklarıyla dağ gibi görünen ihtişamından bir şey kaybetmemişti. Altaylar'ın sahreleri gibi çökmüş yüzü, keskin dorukları andıran elmacık kemikleri de onun sert mizacının yüzündeki aksiydi.

Bumin Han, kılıcını yavaşça silmeye devam ediyordu. Büyük Tuyun ise şakaklarına doğru kıvrılan kaşlarını kaldırarak yeğenini seyretmekteydi. Büyük Tuyun, korluktan gelen çıtırtıların arasında birden:

"Kılıcın mı kanlandı?" diye sordu. Sesinde birazdan çıkışacak yahut iğneleyecek bir tavır vardı.

Bumin Han, başını yavaşça kaldırıp eçisine baktı:

"Evet. Ne mutlu ki yine kılıcım kansız dönmedim."

Büyük Tuyun, yeğenine hayıflanan bir edayla güldü:

"Anakoay var oldukça senin kılıcın kansız kalmaz, tasalanma!" dedi.

Bumin Han, eçisinin bu alaycı üslubuna alışmış olduğundan cevap vermedi. Sadece gözlerini ona çevirmekle yetindi. Sonra bir şey demeden kılıcını silmeye devam etti.

"Niye öyle baktın? Yalan mı söylüyorum?" dedi Büyük Tuyun.

Büyük Tuyun'un içinde, yılların dindiremediği bir öfke büyüyüp adeta kök salmıştı. Bumin Han'ı tahrik ederek içinde şişen bu öfkeyi patlatmak istiyordu. Bumin Han bu kez cevap verdi:

"Eçi, Tanrı hatrına... Bari bu gece söylenme."

Büyük Tuyun ilk çıkışmasına yeltendi:

"Niçin? Bu gecenin ne ayrıcalığı var? Bu gece de Anakoay'ın aylakçılığından[9] geldiğin gecelerden birisi değil mi?"

---

[9] Aylakçı: Hizmetçi.

Bu 'aylakçı' yakıştırması, her zaman olduğu gibi gene Bumin Han'ın ağrına gitmişti. Kılıcını silmeyi bırakıp başını kaldırdı. Bakışları, eçisine susmasını telkin ediyordu. Büyük Tuyun ise yeğeninin bakışlarına tahrik eden bakışlarla karşılık veriyordu.

"Bana, öz yeğenine neden aylakçı yakıştırması yaparsın? Ben Han'ım, Bumin Han! Senin yeğenin! Atam olan, ağan Büyük Tuvu gibi Han'ım!" dedi Bumin Han.

Büyük Tuyun yüzünü ekşitip elini savurdu; "Han dediğin bunca güce sahipken başkasının boyunduruğunda olmaz!"

"Ağan, yani Büyük Tuvu da Han idi," dedi Bumin. "Sen de tıpkı İstemi'nin benim yanımda olması gibi gece gündüz atam Büyük Tuvu'yla idin. Sizin vaktiyle yapamadığınız şeyleri benden hemen yapmamı istersin."

Büyük Tuyun'un gözleri kıvılcımlanarak açıldı. Sert bakışlarını Bumin Han'a dikerek hafifçe eğildi:

"Bizim elimizin altında gün doğusundaki boyların yarısı yoktu. 'Baş eğ!' dediğimizde bize baş eğmeye hazır olan Dokuz Oğuzlar da yoktu. Senin elinde hepsi var. Akça otağa tahtını kurup kağan olacağın yerde boz otağına oturup Aparların buyruğunu bekliyorsun."

"Her şeyin bir zamanı var!" diyerek Büyük Tuyun'un sözünü kesti Bumin Han.

Büyük Tuyun sesini yükseltti:

"Yıllardır aynı şeyi söylüyorsun!"

"Uygun zamanın gelmesi için gerekirse daha nice yıllar beklenir!"

Büyük Tuyun memnuniyetsizliğini yine elini savurarak gösterdi. Yüksek sesle konuşmak onu yormuştu. Kısa bir süre nefesini toparlamaya çalışarak bekledi. Rahatlayınca, bu kez sesini çok yükseltmeden konuşmaya başladı:

"İçeride uyuyan beş oğlun var. Yarın bunlar büyüyünce senden il isteyecekler. O zaman ne yapacaksın? Aparların

buyruğundayken onlar ne Tigin olabilir ne de Şad. En fazla otlak vergisi toplayan tamgaçı[10] ya da Aparlar ve Çin'e demir eşyalar taşıyan kervanların sakçısı...[11]"

"İstemi ile ben öyle mi olduk?"

"Siz öyle olmadınız ama gidip Anakoay denilen kansızın aylakçıları oldunuz. Bu daha kötü ya!" dedi Büyük Tuyun. "Benim oğlum yok. Ama ağam Büyük Tuvu uçmağa vardığından beri size oğlum gibi bakarım. Sizi oğullarım gibi görürüm. Ben oğullarımdan boyunduruk istemedim. Sen ise böyle devam edersen oğullarından isteyebileceğin en fazla şey yine Anakoay'ın aylakçılığı olacak!"

Bumin Han, sabırla dilini tutmaya çalışıyordu. Ama şu "aylakçı" sözü içini köpürtüyordu.

"İstemi nerede?" diye sordu Büyük Tuyun.

"Çadırına gitti," dedi Bumin Han.

Büyük Tuyun, ihtiyarlığının verdiği hassasiyetle başını dargın bir çocuk gibi eşiğe doğru çevirmişti. Soluk alışından içinde biriken öfkenin çalkalanışı belli oluyordu. Yine kendini tutamayarak gözlerini Bumin Han'a çevirdi:

"İstemi'yi batıya, On Oklara gönder!"

"Eçi!..." diyerek sözünü kesmeye çalıştı Bumin Han. Zira neler söyleyeceğini artık ezberlemişti. Aynı şeyleri tekrar dinlemek istemiyordu. Büyük Tuyun elini kaldırarak yeğeninin sözünü kesmesine müsaade etmedi.

"Beni dinle," dedi ve devam etti, "On Oklar bizi hem sever hem de sayar. İstemi'ye de saygı gösterirler. Hanlığını daha nereye kadar Aparların boyunduruğunda tutacaksın? Kitayların ülkesine senden başka yağmaya giden mi var? Büyük pazardan senden başka Çin ipeği getirtebilen mi var? Senin Anakoay'dan, bizim Aparlardan neyimiz eksik? Onların hangi dölden türediği, hangi belden geldiği bile belli değil. Oysa biz Aşinalar öyle miyiz? Kanımızda

---

[10] Vergi memuru.

[11] Sakçı: Bekçi, nöbetçi.

Gök Tanrı'nın kutu ve Aşina anamızın kutlu sütü dolaşıyor. Uruğumuz, kağan uruğudur. Hiç yakışır mı Aşinaları boyunduruğa tutsak etmek?"

"Hepsini bilirim. Ama şu an onlara başkaldıramam. Bunu yaparsam nankörlük etmiş olurum. Saygınlığım düşer."

Büyük Tuyun yüzünü ekşitti. Gene elini savurdu:

"Ne diyordun? 'Bir gün akrabamız olan bütün budunlar, Aşinaların kurduğu gök çadırın altında birleşecekler'. Böyle mi birleştireceksin? Sana bağlı olan bütün boylar seni Han belliyor, Anakoay'ı değil! Tav tavlanıp sav savlanmadan işi başına al."

Bumin Han hiçbir şey demedi. Büyük Tuyun'a hiç bakmadan kılıcını silmeye devam ediyordu. Bu suskunluk, artık bu mevzunun kapanmasını istediği anlamına geliyordu. Büyük Tuyun ise daha fazla, gerekirse gün doğana dek konuşmak istiyordu. Fakat yeğeninin suskunluğu karşısında söz açamıyordu. İçinde tıkanıp kalan sözler bir çıbanbaşı gibi büyüyordu. Kendisini rahatsız eden bu çıban belki patlar ümidiyle Bumin Han'a yine laf çarptı:

"Sil oğlum, sil! Anakoay'ın sana döktürdüğü kanlar onlar, sil! Sıra gelirse, bir gün kendin için döktüğün kanları da silersin!"

Sonra asasına dayanarak ayağa kalktı. Otağdan çıkmak üzere eşiğe doğru yöneldi. Bumin Han da, onu uğurlamak üzere ayağa kalkarken Büyük Tuyun eliyle yine "otur" işareti yaptı. Bumin Han pöstekilerin üzerine tekrar otururken Büyük Tuyun'un mırıldandığı sitemkâr sözler kulağına kadar geliyordu. Eçisinin sabır zorlayan sözleri Bumin Han'ın sinirlerini yıpratıyor, onun her kelimesinde kılıcının kabzasını biraz daha sıkıyordu.

Büyük Tuyun otağdan çıktı. Eşiğin önünde bekleyen karavullar onun kollarına girerek öz çadırına kadar eşlik ettiler. Tabanı gürgen kabuğundan çizmesini yere sürte-

rek yalpalar halde yürüyor ve otağın önündeki karavullara dahi "Aylakçılar!" diyerek aksilik ediyordu.

Büyük Tuyun, karavulların eşliğinde öz çadırına girince tahrikkâr sözleri de dışarıdaki rüzgârın uğultularına karışıp kesildi. Fakat o uğultular, korluğun başında kılıcını silmekte olan Bumin Han'ın kulağında hâlâ çınlıyordu. Bumin Han'ın düşünceleriyle Büyük Tuyun'un sabırsızlığı birbiriyle daima çarpışma halindeydi. İkisinin de vardığı sonuç aynıydı, ancak gidilen yollar farklıydı. Büyük Tuyun, eşiğinde bulunduğu uçmağa varmadan önce, Bumin Han'ın törece ve soyca bütün akraba boyları gök çadırın altında topladığını görmek istiyordu. Bunu yapabilecek tek irade de Aşinalar olduğundan, yeğeni Bumin'i bu muradı yönünde baskı altında tutmaktan ve onu yıpratmaktan kaçınmıyordu. Eçisi ile aynı amacı güden Bumin Han ise uğumlu[12] tabiatı gereği uygun zamanı bekliyor fakat bunu bir türlü Büyük Tuyun'a anlatamıyordu.

Kılıcının üzerindeki kan menevişlerini iyice sildikten sonra tekrar gözden geçirdi. Kılıç yalap yalap olmuş ve üzerinde hiçbir leke kalmamıştı. Kılıcını kınına soktuktan sonra kalkıp büyük otağın içinde bir süre gezindi. Gezinirken düşünmeyi, düşünürken de bir şeylerle uğraşmayı seviyordu. Bir ara korluğun başına geldi. Kömür közleri korluğun üzerinde dağınık halde duruyordu. Bumin Han, demir çubuğu alarak önce közleri karıştırdı. Sonra da toparlayıp bir araya getirdi. Bir araya gelen korlanmış kömürler birbirlerinden aldıkları güç ile daha yoğun bir sıcaklık veriyordu. Bu sıcaklık bir arada bulunan korları daha da kuvvetlendiriyordu. Kuvvetlenen korların kıvılcımları birleşip yalımlarla yükseliyordu. Bumin Han uzun bir vakit korların bu halini seyretti. Büyük Tuyun ile birbirlerini çatıştıran büyük ülküsü üzerinde düşündü. Dağınık iken ancak kendilerini sıcak tutabilen közlerden bir

[12] Sabırlı.

araya gelince ortaya çıkan kuvvet, onun büyük ülküsüne bir örnek olmuştu. Gülümsedi. Ve korluğun başından ayrılarak uyumak üzere döşeğine doğru gitti.

* * *

3 gün sonra…

Akından dönüleli üç gün olmuş ve çerilerin üç gün üç gecelik dinlenme izinleri bitmişti. Bumin Han, obaya ulaklar salarak Çin pazarına gidileceğini duyurmuştu. Akından kazandıkları ulcalarla Çin pazarından mal almak isteyen çeriler ve pazarda mal satmak isteyen demirciler Bumin Han ile beraber yola koyulacaklardı. Bumin Han belirli zamanlarda Çin pazarlarına gider, Demir Oba'daki Aşinalar da o gideceği zaman ona katılırlardı. Çünkü Bumin Han'ın zengin Çin pazarlarında ve tüccarlar nezdinde itibarı çok yüksekti. Birçok boy budunlarının alamadığı envai çeşit ipekleri ve malları sadece Bumin Han getirtebiliyordu. Pazarlara gidenler de Bumin Han'ın bu itibarından yararlanarak daha rahat mal alıp satabiliyorlardı.

Budun, pazar tutmak üzere hazırlanırken Bumin Han da kardeşi İstemi Bahadır ve karavullarıyla beraber obaya iniyordu. Göknar ve ladinlerle örtülü ormanlığın arkasından dumanlar yükseliyordu. Çadırların korluğundan çıkan ak dumanlar ile demir ocaklarından çıkan kara dumanlar birbirlerine dolanarak birleşiyor ve kül renginde göğe yükseliyordu. Gün, Altay Dağı'na örtü gibi serilmekte ve toprak ise henüz buğulanmaktaydı.

Patikadan aşağı inerken, yamaçtaki otlukların içinde birkaç kişi Bumin Han'ın gözüne çarptı. Ellerindeki büyük dağarcıklara[13] ve kılıklarına bakınca onların otacılar olduğunu anladı. Otacılar işlerine o kadar dalmıştı ki Han'ın

[13] Dağarcık: Deri torba.

ve yanındakilerin geçmekte olduğunu görmediler. Bumin Han, otacıların bu hallerine gülümsedi. İşini ve görevini böylesine sahiplenmiş halde yapan kişileri her zaman severdi.

"Esenlikler, otacılar!" diye seslenerek onları selamladı.

Otacılar işlerinden ayılıp Bumin Han'a baktılar. Bağır basıp eğilerek Han'ın selamına "Esenlik bul, Han!" diyerek karşılık verdiler.

"Ne iş görürsünüz?" diye sordu Bumin Han.

Otacıların içinden yaşlı olanı Bumin Han'a doğru yaklaşarak cevap verdi:

"Geven bıçaklarız, Han!"

"Geven mi bıçaklarsınız?"

"Evet," dedi otacı, "gevenin yapraklarını bıçakla keseriz. İçinden akan suya birkaç gün dokunmaz, kitre olmasını bekleriz. Sonra da o kitreleri toplayıp götürürüz. Bazı sayrılıkların devasıdır bu."

"İşiniz hayli zor. Tanrı kolaylık versin."

"Var ol, Han!"

"Budun pazar tutmak için hazırlanıyor. Sizin ihtiyaçlarınız yok mu?"

"Tuluğ Bek'e bir tirşe verdik. Onda ihtiyaçlarımız yazılıdır. Tanrının bereketi ve Han'ın saygınlığıyla ihtiyaçlarımızın görülmesini umarız."

"Bereket tanrının, saygınlık budunundur. İhtiyaçlarınız görülecektir, esen kalın," dedi Bumin Han.

"Esenlik bul, Han!" diyerek bağır bastı otacı ve Han'ı uğurladı.

Bumin Han yanındakilerle beraber Demir Oba'nın bulunduğu düzlüğe indi. Donmuş demir mahlülleriyle inen yol, buradan sonra patiska gibi sık ve düzenli otlar ile obaya kadar uzayıp gidiyordu. Şimdi on binlerce ak çadır, Bumin Han'ın gözlerinin önündeki manzarayı ihtişamla süs-

lüyordu. Tügünüklerden[14] tüten dumanlar göğe kög gibi yükseliyor, başıboş koşturan deli taylar sanki kimsenin göremediği yurtlara ılgar ediyordu. Bahadır erlerin atlarının nal sesleri arasına örste dövülen demir çınlamaları ve uzaktan uzağa kulağa çalan kopuz ezgileri karışıyor; bütün bu ihtişamlı manzara, Bumin Han ve beraberindekileri karşı konulmaz bir etkiyle kendine çekiyordu.

Obada çift hörgüçlü develere yükler bindirilmiş ve kaytabanlar[15] halinde bir araya toplanmıştı. Kımız ve kımran[16] dolu güğümler de çukurlardan çıkarılıp kağnılara yükleniyordu. Atalarıyla beraber büyük pazara gidecek olan küçük çocuklar sıkıca giydirilmiş ve kağnıların üzerine oturtulmuştu. Bumin Han ve yanındakiler çadırların arasındaki yoldan ilerlerken, insanlar büyük bir saygıyla Han'a bağır basıp baş eğiyordu.

Demir ocaklarının önünde atlara koşulu halde bekleyen kağnılara kılıç, hançer, kalkan, zırh zinciri, eyer süslüğü, temren[17] gibi usta ellerden çıkan eşyalar yükleniyordu. Demirciliği ile ünlü Aşinaların büyük pazara getirecekleri eşyaları, zengin alıcılar dört gözle bekliyorlardı. Demirciler ile eşyaları pazara götürecek olan bazı kağnı sahiplerinin arasında her zaman olduğu gibi gene tartışmalar yaşanıyordu. Bir demirci, kağnı sahibinin karşı koymasına rağmen elindeki bütün demir eşyalarını yüklemek istiyordu. Etraflarına da birkaç kişi üşüşmüştü. Bumin Han, demirci ve kağnı sahibinin tartışmasını fark edince yanındakilerle beraber oraya doğru yöneldi. Bumin Han'ın geldiğini görünce herkes dikkat kesilip sustu ve bağır basıp eğildiler.

"Ne oluyor burada? Ne bu dalaşma?" diye sordu Bumin Han.

---

[14] Tügünük: Baca.

[15] Kaytaban: Deve sürüsü.

[16] Deve sütünden yapılan, kımıza benzeyen içki.

[17] Ok ucu.

Kağnı sahibi cevap verdi:

"Ben bu kağnının sahibiyim. Adım Barsu Böge oğlu Ceben'dir. Bu demircinin mallarını büyük pazara götürüp satarım. Kazancı da aramızda üleşiriz. Ama bu adam benim kağnıma taşıyamayacağım kadar mal yüklemek ister. Kağnıma iki at koşulu. İkisinin gücü bilece[18] olsa bu kadar demiri çekmeye yetmez. Herhalde bu adam benim dağ yokuşlarından yuvarlanmamı ve atlarımın ölmesini ister!"

Bumin Han, demirciye döndü:

"Doğru mudur demirci?"

Demirci esereklenerek[19] cevap verdi:

"Bu adamın istediği miktarda demir yüklersem kazancım az olur, Han! Ben, onun da benim de fazla kazanmasını istiyorum. İki tane at, bir kağnı demirin nesini çekemez?"

"Adın nedir senin?" diye sordu Bumin Han.

"Alkara. Demirci Alkara."

"Şimdi sana adını hak ettiğini göstereceğim, Alkara. Sen aç gözlülük edip Ceben'in atlarına fazla mal yüklemek istersin. Ceben'in atları yolda devrilip ölse olan sana değil Ceben'e olacak. Tek geçimi olan atları elinden gidecek. Belli ki bunları düşünmemişsin. Üstelik zavallı atlara eziyet edeceğini de düşünmüyorsun. Adının karası demirciliğindendir, anladık. Şimdi de bu yaptığından utanıp yüzün allanırsa adını hak etmiş olursun. Buyruğumdur; kağnılara ve hayvanlara taşıyabileceklerinden fazla mal yüklemek yasaktır. Buyruğa karşı gelenlerin cezasını kendi elimle veririm. Kimse aç gözlülük etmesin." Sonra demirci Alkara'ya dönerek ekledi: "Ceben ne kadar malda karar kıldıysa o kadar yükleyeceksin, anladın mı?"

Alkara başını eğdi:

"Buyruk senindir, Han."

Bumin Han, bu dalaşmayı hallettikten sonra oradan

---

[18] Beraber, birlikte.

[19] Esereklenmek: Telaşlanmak.

ayrılıp yola devam etti. Kara budunu idare etmek zordu. Fakat bir meseleyi erkiyle halledince sabırla derin bir nefes alıp rahatlıyordu. Yine derin bir nefes alıp yoluna devam ederken, ileride bir çadırın önündeki kalabalık gözüne ilişti. Kalabalığın ortasındaki bir adam elindeki yeni doğmuş, çağaçıplak bir balayı havaya kaldırmıştı. Kalabalıktakiler de balayı havaya kaldıran adama alkış tutup el sallayarak sevinç gösterisinde bulunuyorlardı. Bumin Han merak edip oraya doğru gitti. Giderken atının üzerinde bekleyen bir çeriyi gördü. Çeri derhal Han'ın maiyeti arasına karıştı. Bumin Han o kalabalığın çıplak bala ile ne yaptığını sordu. Çeri neşeyle cevap verdi:

"Balayı havaya kaldıran kişi demirci Kansık'tır. Elindeki balası biraz önce doğdu. Kendisi gibi er bir oğlu oldu."

"Neden bu kadar sevinir? İlk balası mı?" diye sordu Bumin Han.

"Hayır," dedi çeri, "ama ilk oğludur. Kansık, kendi uruğunun sekizinci kuşağından demirciydi. Bu oğlu da dokuzuncu kuşak oldu."

Bumin Han, merak ettiği bu sevincin sebebini şimdi anlamıştı. Gülümseyerek:

"Tabii," dedi, "dokuzuncu kuşak demirci olduğu için törece kam sayıldı. Yanlarına varıp kutlayalım. Hanlığın şanındandır," dedi.

Kalabalık, Bumin Han'ın geldiğini görünce açıldı. Kansık, elindeki çağaçıplak oğluyla ortaya çıktı. Mutluluğu yüzünden okunuyordu. Elindeki ay parçası gibi balanın henüz koparılmamış mosmor göbek bağı sallanıyordu. Bumin Han gülümseyerek Kansık'ın karşısında durdu. İki elini uzatıp balayı istedi. Kansık, oğlunu Bumin Han'ın ellerine verdi. Han, eline aldığı balayı yumurta tutar gibi tutuyordu. En küçük oğlu Böri'den beridir bala tutmayalı çok olmuştu. Şimdi eline alınca ufacık balayı incitmekten korkuyordu. Gözlerini hiç kırpmadan ona bakıyordu. Elle-

ri, ayakları ve gözleri yumuk yumuktu. Bir damlacık canı nefes alıp verirken bile yoruluyordu. Balayı baştan aşağı süzerken aklına beş oğlunu ilk doğduklarında eline aldığı anlar geldi. O zamanlar "Bir atanın oğlunu elinde tutması, Tanrı olup acunu elinde tutmaya denktir," demişti. O zaman yaşadığı güzel hisleri şimdi de yaşıyor ve bulunduğu zamandan kısa bir süre de olsa o günlere gitmenin zevkini tadıyordu.

Bumin Han, anadan üryan balayı havaya kaldırıp kalabalığa hitaben konuştu:

"Budunumuza yeni gelen, Gök Tanrı'nın ışığını getiren bu kutsal balanın adına; atasına üç baş at armağanımdır. Adıyla, atıyla, atasıyla büyüyüp erlik çağı görsün."

Balayı, atasına verirken kalabalık da ellerini yumruk yapıp göğe kaldırarak hep bir ağızdan bağırıyordu:

"Bumin Han var olsun!"

"Büyük Han var olsun!"

Sonra İstemi Bahadır kalabalığa hitaben konuştu:

"Benden de bir aygır ve bir kısrak armağan olsun. Adıyla yaşasın!"

Kalabalık yine bağırdı:

"İstemi Bahadır var olsun!"

"Yiğit bahadır var olsun!"

"Aşinalar var olsun!"

Bu esnada ulaklar Bumin Han'ın yanına geldi ve büyük pazara gelecek olanların hazır beklediklerini söylediler. Bumin Han kalabalığa esenlik diledikten sonra yanındakilerle beraber çekilirken, Kansık'ın çadırının önüne de üzerlik otları yığılıyordu.

Bumin Han ve maiyeti, büyük pazara gelecek olanları yanlarına katarak birce beraber yola düştüler. Demir mahlüllerinin bitip safi toprağın başladığı geniş yolda kağnı tekerlekleri dönüyor, at nalları birbiri ardına toprağa vuruyordu. Kağnılardaki malların üzeri keçelerle örtülmüş-

tü. Kağnılar sallanarak ilerlerken demir eşyalar ve dolu güğümler birbirine çarpıyor ve demir seslerinden kulak çınlatan hoş bir cümbüş meydana geliyordu.

Geniş yol, obayı neredeyse kuşbakışı gören bir tepeye çıkıyordu. Fazla güçlük çekmeden bu tepeye vardılar. Buradan sonra Altaylar'ın iki büyük tepesinin arasında bulunan yalpıya kadar bir karaçam ormanı uzanıyordu. İstemi Bahadır, Bumin Han'a yanaştı. Yüzünde tuhaf bir tebessüm vardı. Eliyle aşağıda kalan Demir Oba'yı işaret etti. Bumin Han başını çevirip obaya baktı. On binlerce ak çadırın öbek öbek dizildiği geniş obadan yükselen ak ve kara dumanlara kızıl dumanlar karışıyordu. Bu kızıl dumanlar, obadan ayrılırken Kansık'ın çadırının önüne yığılan üzerlik otlarının dumanıydı. Anlaşılan Kansık, yeni doğan oğlunun nazardan korunması için onun üzerine üzerlik dumanı üfletiyordu.

Obanın üzerinde her zaman tüten ak ve kara dumanlara bu kez kızıl dumanlar karışıyor ve obanın üzerinde göz alıcı bir renk cümbüşü dalgalanıyordu. Yerden göğe yükselen rengârenk dumanlar birbirlerine dolaşması, Altaylar'ın ortasında bir gökkuşağı oluşturuyordu. Huzurlu çadırların işareti olan ak dumanları ve Aşinaların namı olan demirciliğin işareti kara dumanlar; bu ikisini de, nazara karşı kut işareti olan kızıl dumanlar sarıyordu. Göğe doğru böylece dalga dalga yükselen dumanlar, muhteşem bir kuttören edasıyla Han ve maiyetini uğurluyordu.